

MAŁE MIASTO Z WIDOKIEM NA UZDROWISKO

A SMALL TOWN WITH THE VIEW ON HEALTH RESORT

Halina Rutyna
dr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny
Wydział Budownictwa i Architektury
Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego
Zakład Teorii Historii Architektury i Konserwacji Zabytków

STRESZCZENIE

Przestrzeń publiczna małego miasta o dominującej funkcji uzdrowiska wymaga troskliwego zagospodarowania i zaprojektowania. Stan tej przestrzeni świadczy o standardzie i atrakcyjności wypoczynkowo-turystycznej miejscowości. W artykule przedstawiono historyczne powiązania przestrzeni publicznej z obszarami uzdrowiskowymi miasta Głuchołazy leżącego na Śląsku Opolskim. Obszary o dominującej, specjalistycznej funkcji są tu wyizolowane ze śródmieścia i jednocześnie sprzężone z historycznym centrum za pomocą głównego ciągu komunikacyjnego – dawnej promenady. Rozpoznanie osiowego wiązania ma istotny wpływ na wieloletnie decyzje planistyczne i rewitalizacyjne.

Słowa kluczowe: małe miasta, przestrzeń publiczna miasta, Śląsk Opolski, uzdrowisko.

ABSTRACT

Public space of a small town with a dominant function of a health resort requires careful development and designing. The state of this space attests to the standard and attractiveness of a holiday and tourist town. Historical connections of the public space with health resort areas of Głuchołazy located in Śląsk Opolski have been presented in this article. The areas with a dominant, specialist function are isolated here from the town center and at the same time, they are connected with a historical center by means of the main traffic route. Recognition of an axial bond has significant influence on long-term planning and revitalization decisions.

Key words: health resort, public space of a town, small towns, Śląsk Opolski.

1. WPROWADZENIE

Głuchołazy są średniej wielkości miejscowością [11] położoną w pobliżu Nysy nieopodal polsko-czeskiego pogranicza. Wchodzą one w skład trzech makroregionów: Przedgórze Sudeckiego, Sudetów Wschodnich i Niziny Śląskiej. To nyskie królestwo jezior i gór, położone nad rzeką Białą, a zarazem w kotlinie Gór Opawskich posiada wyjątkowe walory zarówno kulturowe, jak i turystyczno-uzdrowskie [3]. Polsko-czeskie pogranicze wraz ze znajdującym się w bezpośredniej bliskości (ok. 6 km) czeskim miastem Złate Hory ubogaca polską okolicę w czeskie wzniesienia pełne atrakcyjnych szlaków turystycznych, dodatkowych widoków, ciekawych zakątków, tajemniczych jaskiń ozdobionych stalaktytami. Specjalistyczne funkcje dwóch historycznie bliźniaczych kurortów: polskiego w Głuchołazach i czeskiego Lásnego Jesenika są z odrębnymi zabytkowymi centrami, harmonijnie przestrzennie sprzężone. Atrakcyjne i przyjazne sąsiedztwo pomnaża turystyczno-uzdrowską ofertę i zachęca do poznania dziedzictwa kulturowego z obu stron granicy.

2. DAWNE UZDROWISKO

Przed wojną Głuchołazy posiadały prawny status uzdrowiska, który w polskiej powojennej rzeczywistości utraciły. W konsekwencji przez długie dziesiątki lat były miejscowością typowo zdrojową, z licznymi domami wypoczynkowymi, sanatoriami, z jednym z ładniejszych w Europie basenów pływackich i parkiem zdrojowym. Z czasem do Głuchołaskiego kurortu przybywały tłumy ludzi, zwłaszcza z przemysłowego Górnego Śląska, którzy z dala od zgiełku i pyłu mogli tu wypoczywać w ciszy i spokoju. Głuchołaskie uzdrowisko było jedynym w tym regionie, które specjalizowano się w pulmonologii, w leczeniu uzależnień od morfiny, kokainy, alkoholu, lekarstw, jak również w leczeniu chorych z niedożywienia oraz z zaburzeniami przemiany materii [5]. Później, w latach 20. poprzedniego stulecia, w górnej części Zdrojnika powstała znana lecznica dla chorych na gruźlicę krtani i gruźlicę płuc. Walorami uzdrowiska Bad Ziegenhals są do dziś: zdrowe powietrze, światło, dieta i zimna woda stosowana według zaleceń V. Priessnitza. Owe cztery walory okazały się skutecznymi środkami leczniczymi na przełomie XIX/XX w., a zarazem niepodważalnymi czynnikami miastotwórczymi w procesie rozwoju małej miejscowości.

3. POTENCJAŁ STAREGO MIASTA [6]

Średniowieczne centrum miasta Głuchołazy leży na prawym brzegu rzeki Białej. Dawna nazwa miejscowości brzmi Cigenhals. W niektórych historycznych periodykach nazwę miasta wywodzi się od zakola nurtu rzeki, kształtem przypominającej zarys koziej szyi.

Układ urbanistyczny jest najstarszym zabytkiem miasta (ryc. 1). Wrzecionowaty zarys rynku pochodzi z czasów XIII-wiecznej lokacji [4] i nadal jest dobrze zachowany. Nawiązuje on do charakterystycznego dla Śląska schematu szachownicowego, zawartego we wnętrzu owalnej linii dawnych murów miejskich i oblegającej go fosy. Obszar Starego Miasta objęty jest strefą „A” pełnej ochrony konserwatorskiej. Tworzy go obszerny, prostokątny plac o wymiarach 125 m x 75 m i dziesięć wybiegających z niego ulic. Natomiast łukowe ulice, prowadzące dawniej wzdłuż murów miejskich, w miejscu dawnej fosy, zbiegają się przy dawnych bramach - Górnej i Dolnej. Ulice łączące obie bramy i biegnące wzdłuż rynku, wyznaczały przebieg starego traktu Wrocław – Morawy.

Kamienice [8] zgrupowane w czterech obszarach tworzą odrębne kwartały: Dolny, Górny, Kościelny i „Ku słońcu”. Ich fronty komponują prostokątną obudowę placu. Są to muryrowane domy mieszczan, skromne, zwykle dwupiętrowe budowle o dachach płaskich lub pulpitowych. Należy podkreślić, iż pierwotnie miały one podcienia i attyki. Największe kamienice przypominają o średniowiecznym układzie wąskich działek wokół Rynku np. nr 34. Bogatą barokową formą wyróżnia się kamienica mieszcząca przedwojenną aptekę

nyskiego aptekarza. Posiada ona szczyt z wolutami i stiukową dekorację nad drzwiami w formie wazy (nr 22). Klasycystyczne kamienice otrzymały pilastrowe kompozycje fasad (nr 6, 20), a dom obok dawnego ratusza zdobią klasycystyczne obramienia okien. Na uwagę zasługują klasycystyczne i secesyjne domy z ozdobnymi podziałami ścian i rzeźbionymi zakończeniami belek krokwiowych (nr: 4, 5, 10, 12). Oddalając się od Rynku w stronę ul. Kościuszki spotyka się narożną kamienicę, którą zdobią półkoliste balkony.

Posadzka Rynku stanowi piątą, równie ważną elewację zabytkowego placu, część jego urbanistycznej kompozycji. Podczas niedawnych prac remontowych na Rynku 3 odkryto warstwy zabytkowego bruku, z których najstarsza pochodzi z XVI w. Centralny ciąg komunikacyjny, stanowiący oś placu dzieli Rynek na dwa kwadraty. Każdy z nich ozdobiony został kwietnymi dywanami, jeszcze nieczynną fontanną i alejkami, wyłożonymi kolorowymi kostkami. Nawiązując do autentyku, postanowiono z takich samych bazaltowych kostek ułożyć dwie czarne kozie głowy na białym tle, a przez to zilustrować herb miasta. Drugim symbolem Głucholaz i dumą jego mieszkańców była - i jest nadal - rosnąca w rynku rozłożysta pomnikowa lipa, zasadzona w 1648 r. na pamiątkę zakończenia wojny trzydziestoletniej [8]. Wokół tego wielowiecznego pomnika przyrody narosło wiele legend i opowieści.

Średniowieczne przedmieście dolne [4] to obecna ul. Kościuszki biegnąca od skrzyżowania z ul. Curie-Skłodowskiej i ciągnąca się poza obszarem staromiejskim. Stanowi główną ulicę wylotową z obszaru Starego Miasta w kierunku Nysy. U jej końca, przy placu dawnej Bramy Dolnej stoi ceglany, neogotycki budynek poczty z 1893 zwieńczony cebulastymi wieżyczkami. Zabudowę ul. Kościuszki tworzą kamienice sprzed 1945 r., w tym część o zachowanych cechach stylowych. Rejon ulicy Kościuszki został objęty strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej „B” i miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopiero w 2000 r. [9]. Następną historyczną wylotową ulicą biegnącą w kierunku Prudnika poza obszar zabytkowego centrum to ul. Prymasa St. Wyszyńskiego. Została ona objęta strefą ochrony konserwatorskiej „B”, gdyż przebiega ona wzdłuż dawnego traktu komunikacyjnego i wzdłuż niej znajduje się kilka zabytków architektury wpisanych do rejestru i do ewidencji zabytków [6].

Pozostałe cenne budowle Starego Miasta wskazane do rewitalizacji, to zachowane w nieznaczonej części **mury miejskie** wykonane z kamienia z użyciem cegły. We fragmencie zostały one wtopione w budynki **dawnego zespołu wójtostwa** [3], który stoi przy ul. Magistrackiej i także posiada średniowieczną metrykę. Wczesnośredniowieczna kamienna wieża **Bramy Górnej** została ozdobiona renesansową attyką i strzelnicami. Ceglany hełm, nieharmonizujący z całością, dodano dopiero w 1902. W latach 70. XX w. została gruntownie odnowiona. W roku 2008 ceglany szczyt wieży oraz attyka zostały odrestaurowane. Wówczas udostępniono widokowy taras dla turystów znajdujący się na poziomie zwieńczenia attyki. Jest to wyjątkowe miejsce w Głucholazach otwierające jego zabytkową przestrzeń na cztery strony świata.

Późnobarokowy **kościół św. Wawrzyńca** [3, 8] w przyziemiu posiada najstarszy zabytek miasta – kamienny romański portal, a na szczycie westwerku dwa neobarokowe hełmy z 1905 r., dumnie górujące nad miastem (ryc. 2). Architektura kościoła stanowi doskonały przykład nawarstwień historycznych dziedzictwa kulturowego powstającego w tym samym miejscu przez wieki.

4. DYNAMICZNA WSPÓŁCZESNA REWITALIZACJA

W ostatnich latach władze samorządowe Głucholaz energicznie podjęły kilka rewitalizacyjnych przedsięwzięć i wraz z przyjaznymi środowiskami społeczności lokalnej poczęły czynić starania o przywrócenie dla miasta statusu uzdrowiska. Owa idea okazała się kontrowersyjna i spotkała się z jednej strony z aprobatą, a z drugiej z krytyką części mieszkańców, szczególnie przedsiębiorców. W celu wyciszenia konfliktu sprawę odłożono na

przyszłość, a tymczasem w 1988 r. poprzestano na utworzeniu Opawskiego Parku Krajobrazowego, który sąsiaduje z obecnie odbudowanym parkiem zdrojowym.

Celem strategicznym, jaki sobie miasto Głuchołazy wyznaczyło i uznało za niezbędny do przyjęcia, jest wzrost jego potencjału rozwojowego. Stwierdzono, iż cel ten zostanie osiągnięty poprzez kompleksowe wykorzystanie istniejących walorów turystycznych i stworzenie warunków do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, zwłaszcza w sferze usług turystycznych. Ponadto zauważono konieczność stworzenia warunków do powstania nowych miejsc pracy, zwłaszcza w turystyce. Zalecono przygotowanie atrakcyjnych miejsc do rekreacji i wypoczynku dla turystów oraz mieszkańców. Konieczna okazała się poprawa jakości i warunków życia mieszkańców miasta Głuchołazy i podwyższenie standardu zasobów mieszkaniowych, z uwzględnieniem poprawy ładu funkcjonalno-przestrzennego. Za priorytet przyjęto poprawę infrastruktury drogowej w mieście poprzez stworzenie odrębnych ciągów pieszych i pieszo-jezdnych, by umożliwić mieszkańcom i gościom szybkie i bezpieczne przemieszczanie się.

Rewitalizowany park zdrojowy [1] to obszar o specjalistycznej dominującej funkcji, która jest nieznacznie przestrzennie oddzielona od centrum w taki sposób, że dawne tereny uzdrowiskowe zostały osiowo sprzężone ze Starym Miastem poprzez czytelny i prosty ciąg komunikacyjny al. Jana Pawła II – dawnej promenady. Specjalistyczna funkcja była tu rozwijana przez dziesiątki lat i przestrzennie z nią związana, więc zajmuje ważne miejsce we współczesnej urbanistyce miejscowości. Przestrzeń publiczna, obecnie bardzo skromnego uzdrowiska, nadal decyduje o jego charakterze i kształcie urbanistycznym i należy pamiętać, że ma znaczący wpływ na obecne i dalsze wieloletnie decyzje planistyczne [10].

Rewitalizacja Starego Miasta [2] - wydzielono ciągi piesze z elementami małej architektury, które wykorzystywane są zarówno przez turystów zwiedzających głuchołaską starówkę jak i przez mieszkańców. Wykonano modernizację ulic wraz odtworzeniem historycznych nawierzchni brukowych. Stworzyło to podstawy do przeprojektowania nowej organizacji ruchu kołowego i wyznaczenia miejsc postojowych na obszarze historycznego centrum. Dzięki przedsięwzięciu stworzona została nowa, atrakcyjna przestrzeń publiczna, pozwalająca na ekspozycje zabytków, co korzystnie zmieniło wizerunek starówki. Podjęte starania pozytywnie wpłynęły na poprawę estetyki otoczenia zamieszkania oraz podniesienie biznesowej atrakcyjności ośrodka miejskiego. Zasadniczo nastąpiła poprawa warunków korzystania z zasobów Starego Miasta i bezpieczeństwa na drogach w tym rejonie miasta. Obecnie Rynek wraca do czasów świetności sprzed 1945 r., kiedy to mieścił siedem kawiarni i restauracji. Współcześnie część przyrynkowych kamienic została odrestaurowana. Niektóre z nich od dłuższego czasu podlegają kapitalnym remontom, łącznie z wymianą stropów. Niestety większość z nich nadal znajduje się w nie najlepszym stanie technicznym.

Rewitalizacja dawnego przedmieścia [7] nastąpiła przebudowa kilku przestrzeni miejskich: ul. Batorego i placu pomiędzy Batorego i Korfantego, pl. Basztowego, ul. Basztowej z parkingiem i części ul. Korfantego, ul. Ligonja i ul. Góry Św. Anny wraz z ciągiem pieszo-jezdnym i chodnikiem od ul. Ligonja do ul. Batorego, ul. Aptecznej, ul. Wita Stwosza oraz ul. Kościuszki na odcinku staromiejskim. Przedmiotem inwestycji była przebudowa i modernizacja nawierzchni drogowych ulic i placu w celu przywrócenia nawierzchni jezdni o fakturze kamiennej wraz z uzbrojeniem podziemnym, oświetleniem, małą architekturą i zielenią. Zaprojektowano elementy małej architektury tj.: fontannę, ławki, lampy uliczne, donice na drzewa niskopienne, słupki zaporowe, mur oporowy i murki graniczne oraz schody granitowe. Uzasadnieniem realizacji projektu stała się właściwa organizacja ruchu kołowego i pieszego. Przebudowy w znacznym stopniu podwyższyły jego atrakcyjność zarówno dla mieszkańców, jak i turystów, a także inwestorów.

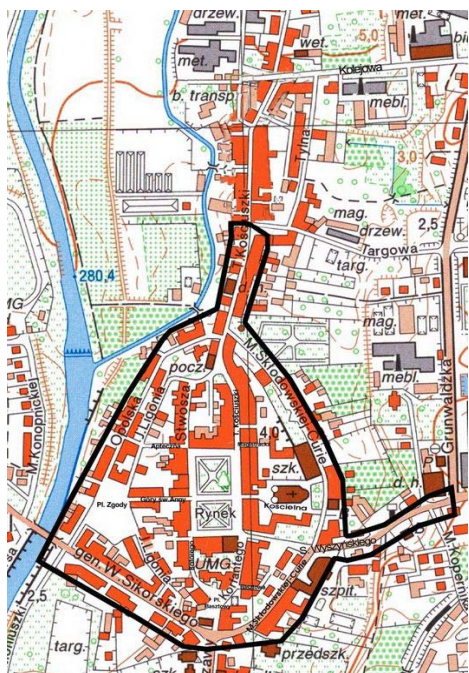
Szeroki zakres nowych rewitalizacji prowadzonych po r. 2000 przyniósł realne odnowienie zabytkowej przestrzeni miejskiej i parku zdrojowego w Głuchołazach wraz z poprawą jakości życia. Obejmuje on kilka zadań dla wybranych obszarów i kluczowych za-

bytków w mieście, dla których investorem jest miasto i gmina Głuchołazy. Były to następujące zadania:

1. 2004. W pierwszej kolejności uratowano rozsypujący się kamienny romański portal kościoła pw. św. Wawrzyńca. Wówczas zdecydowano się na obniżenie posadzki wejścia o 60 cm w celu przywrócenia średniowiecznego poziomu przedkościelnego placu. Warto zaznaczyć, iż rewaloryzacyjna idea zrodziła się już 2002 r. z inicjatywy społeczności lokalnej Towarzystwa Przyjaciół Głuchołaz.
2. 2007 - 2013. Rewaloryzacja zabytkowego parku zdrojowego w Głuchołazach w ramach międzynarodowego projektu pt. *Dziedzictwo Wincentego Priessnitza na pograniczu polsko-czeskim w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej pomiędzy Republiką Czeską a Rzeczpospolitą Polską* [1].
3. 2009 - 2015. *Lokalny Program Rewitalizacji miasta Głuchołazy* został ukierunkowany na rewitalizację terenu Starego Miasta (ryc. 1), [2].
4. 2010 - 2012. Rewitalizacja dawnego przedmieścia dolnego. Przyjęcie okresu realizacji (łącznie z opracowaniem dokumentacji) przestrzeni miejskiej centrum miasta Głuchołazy i ulic wylotowych z centrum miasta na Nysę i Prudnik [2,7].
5. 2010 - 2013. Kompleksowa restauracja barokowego wnętrza kościoła farnego pw. św. Wawrzyńca.
6. 2009 - 2014. Przygotowano szereg międzynarodowych projektów promujących turystykę i bogactwo przygranicznego dziedzictwa kulturowego oraz pobliskiego pojezierza. Bliskość Jeziora Nyskiego i Jeziora Otmuchowskiego, a z drugiej strony pasma Jeseníków nadaje gminie charakter centrum turystycznego południowego Śląska Opolskiego. Projekty doceniają lokalizację pięciu przejść granicznych i podkreślają, że gmina jest ważnym, przygranicznym węzłem komunikacyjnym.
7. 2014. Obecnie prowadzona jest odbudowa pl. Pod Amorkiem z fontanną na skraju parku zdrojowego.
8. 2014. Centrum Informacji Turystycznej w Głuchołazach przygotowało petycję skierowaną do Ministra Infrastruktury, by w rozkładzie jazdy pociągów 2014/2015 pojawiło się połączenie z Wrocławia do czeskich Mikulovic. Roszczenie jest uzasadnione, bo z pewnością takie rozwiązanie wpłynęłoby na ożywienie węzła kolejowego w Głuchołazach i komunikację ze stroną czeską, a także podniosłoby turystyczną atrakcyjność miejscowości.
9. 2014. Aktualizacja projektów rewitalizacji zespołu dawnego wójtostwa [4], leżącego między kościołem farnym a ul. Magistracką. Po rewitalizacji centrum miasta powstanie tu urokliwy zakątek z odbudowaną częścią murów i starą studnią. Badania odkrywkowe zleciły władze miejskie, przygotowujące się do rewitalizacji tej części miasta. Archeologiczne badania pokazały, że reprezentacyjna siedziba wójta w średniowieczu była znacznie większa. Mury fundamentowe pochodzą z czasów średniowiecza, renesansu i baroku.

Proces rewitalizacji w Głuchołazach, zainicjowany 10 lat temu i obecnie prowadzony na szeroka skalę, pokazał, że teren zabytkowego centrum miasta jest obszarem o niezwykle cennych cechach dziedzictwa kulturowego. Miasto to posiada ono duży potencjał rozwoju, który przeważa w bilansie ogólnym. W zasadniczym stopniu atutami są walory historyczne, kulturowe i przyrodnicze. Bogactwo bazy materialnej części zdrojowej niestety w dużej mierze zostało zaprzepaszczone. Natomiast potencjał Starego Miasta wydaje się łatwiejszy do uratowania, gdyż więcej cennych zabytków zachowało się w całości lub choćby w części. Podjęte w mieście od 2004 r. działania rewitalizacyjne dopiero przynoszą spodziewane efekty. Część zadań sprowadza się do naprawiania błędów przeszłości, czyli negatywnych następstw wcześniejszych programów odnowy przestrzeni miejskiej

oraz do umiejętnego pokonywania przeszkód w nowych procesach rewitalizacji, a tym samym bardziej racjonalnego i efektywnego wydatkowania publicznych funduszy.

Ryc. 1. Mapa obszaru rewitalizacji terenu Starego Miasta i dawnego przedmieścia dolnego miasta Głucholazy wg Lokalnego Programu Rewitalizacji w l. 2009 - 2015; Źródło: [2].

Fig. 1. Area map with the revitalization of the Old Town area the former suburbs of the lower Głucholazy, according to the Local Revitalization Program in the years 2009-2015; Source: [2].

Ryc. 2. Westwerk kościoła św. Wawrzyńca Źródło: fot. H. Rutyna

Fig. 2. Westwork of the church of Saint Wawrzyniec; Source: photography: H. Rutyna

5. ZAKOŃCZENIE

Jak szeroko jest otwarta współczesna przestrzeń miasta Głucholazy na jego część uzdrowską? Po przeprowadzonej analizie odpowiedź brzmi: nieznacznie. Najpierw warto otworzyć przestrzeń uzdrowską na własny rozwój, a następnie na rozwijające się centrum Starego Miasta. W konsekwencji konieczny jest ponowny apel o przywrócenia prawnego statusu uzdrowska, jakie niemieckie Bad Ziegenhals posiadał, a który polskie Głucholazy w powojennej rzeczywistości utraciły. Walory przyrodnicze wybranej jednostki osadniczej są na przełomie XX/XXI w. tak samo atrakcyjne jak były 100 lat wcześniej. Nic nie stoi na przeszkodzie, by nadal były skutecznym środkiem leczniczym i ważnym czynnikiem miastotwórczym w rejonie tak wyjątkowo uroczego i zielonego polsko-czeskiego pogranicza.

Historyczne powiązania przestrzeni publicznej z obszarami uzdrowskimi miasta Głucholazy są obecnie wyraźnie nadwątlone. Park zdrojowy otrzymał nową świeżość, dobrze służy spacerom i okazjonalnym festiwalom, ale brak sąsiednich budynków kurortów. Kuracjusze nie będą tu masowo przybywać z powodu braku bazy noclegowej i sanatoryjnej. Specjalistyczna funkcja jest dziś słabo reprezentowana, a historyczne wyizolowanie jej ze śródmieścia w tym przypadku na niewiele się zdaje i ma niewielki wpływ na pomniejszenie głównego braku.

Na zakończenie chciałoby się pogratulować miejscowym władzom samorządowym podjęcia tak energicznych i szeroko zakreślonych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Dzięki środkom publicznym i dotacjom unijnym dotychczasowy bardzo zły stan zabytkowego centrum miasta, który został podkreślony przy ocenie słabych stron w *Strategii Rozwoju Wspólnoty Międzygminno - Powiatowej na lata 2004-2015* [12], w tym gminy Głuchołazy powoli ulega poprawie.

A SMALL TOWN WITH THE VIEW ON HEALTH RESORT

1. INTRODUCTION

Głuchołazy is a medium-sized town [11] located near Nysa and the Polish and Czech border. It is a part of three macro-regions: Sudeten Foothills, Eastern Sudetes and Silesian lowland. This is Nysa kingdom of lakes and mountains situated on the Biała river and at the same time in the Opawskie Mountains valley. It has unique values, both cultural and touristic ones, as well as those pertaining to health resort [3]. The Polish and Czech border along with Zlate Hory, a Czech town located in the direct proximity (6 km), enriches the Polish neighborhood with Czech hills full of attractive tourist trails, additional views, interesting spots, and mysterious caves decorated with stalactites. Specialist functions of two historically similar resorts: the Polish one in Głuchołazy and Lásné Jeseník, the Czech one, with separate antique centers are harmoniously spatially connected. Attractive and friendly neighborhood enriches a tourist and health resort offer and encourages to get to know the cultural inheritance from both sides of the border.

2. FORMER HEALTH RESORT

Before the war, Głuchołazy had a legal status of a health resort which was lost in the Polish post-war reality. As the consequence, for many years Głuchołazy constituted a typical spa town with numerous rest houses, sanatoria, one of the most beautiful swimming pools in Europe and a spring park. Crowds of people started to come to Głuchołazy with time, especially from the industrial Upper Silesia region, where far away from noise and pollution they could rest in peace and quiet. Głuchołazy health resort was the only one in this region and it specialized in pulmonology, in the treatment of morphine, cocaine, alcohol and drugs addictions, as well as in the treatment of ill people suffering from malnutrition and metabolic disorders [5]. Later on, in 1920s, in the upper part of Zdrojnik a well-known clinic treating people suffering from larynx and lungs tuberculosis was established. The virtues of Bad Ziegenhals health resort to this day are: healthy air, light, diet and cold water used as per the recommendations of V. Priessnitz. Those four virtues turned out to be effective means of treatment at the turn of 19th/20th centuries and at the same time irrefutable citygenic factors in the process of small town development.

3. POTENTIAL OF THE OLD TOWN [6]

Medieval center of Głuchołazy is located on the right bank of the Biała river. The former name of the town is Cigenhals. It is stated in some historical magazines that the name of the town originates from the bend of river's current, the shape of which resembles a goat's neck.

Town-planning arrangement is the oldest relic of the town (fig. 1). Spindle-shaped outline of the market originates from the 13th-century location [4] and is still well preserved.

It refers to a checker scheme contained within an oval line of the former town walls and surrounding moat, which is a characteristic feature of Silesia. The Old Town area is covered by "A" zone full of conservational protection. It is made up of a spacious rectangular square of 125 m x 75 m and ten streets running out of it. The arched streets running formerly along the town walls where the moat used to be coincide at the former gates — the Upper and the Lower one. The streets joining both gates and running along the market indicated the old Wrocław-Morava tract.

Tenements [8] grouped in four areas create separate quarters: Lower, Upper, Church and "To the sun". Their facade makes up a rectangular enclosure of the square. These are brick houses for townspeople, modest ordinary two-floor buildings with flat or ambo roofs. It needs to be underlined that originally they had arcades and attics. The biggest tenements remind about the medieval arrangement of narrow plots around the Market, e.g. no. 34. The tenement where a pre-war pharmacy of Nysa pharmacist used to be stands out with an abundant baroque form. It has a top with scrolls and stucco decoration above the door in the form of a vase (no. 22). Classical tenements received pilaster compositions of the facades (no. 6, 20) and the house next to the former town hall is decorated with classical window frames. Attention should be paid to classical and secessionist houses with decorated divisions of walls and sculptured finishings of rafter beams (no.: 4, 5, 10, 12). Getting away from the Market in the direction of Kościuszki Street you encounter a corner tenement which is decorated with semicircular balconies.

Floor of the Market constitutes the fifth, equally important, facade of an antique square, the part of its town-planning composition. During the recent renovation works on the Market [*Rynek* 3], three layers of antique pavement have been discovered, the oldest of which dates back to the 16th century. The central communication course, which constitutes the axis of the square, divides the Market into two quarters. Each of them is decorated with flowery carpets, a fountain which is still not working and avenues with colorful cubes. Referring to the authentic one, it has been decided that two black goat heads against a white background would be made from the basalt cubes, and this way the coat of arms of the town would be illustrated. The second symbol of Glucholazy and the pride of its inhabitants was — and still is — a spacious tilia growing on the market, planted there in the year 1648 to commemorate the end of Thirty Years' War [8]. There are many legends and stories connected with this old monument of nature.

Medieval lower suburbs [4] now cover Kościuszki Street running to the intersection with Curie-Skłodowskiej Street and then further beyond the old town area. It constitutes a main outlet road from the area of the Old Town in the direction of Nysa. At its end, at the square of the former Lower Gate, there is a brick neo-Gothic post office building from the year 1893 ending with onion-shaped turrets. Tenements from before the year 1945, including the part with style characteristics preserved, constitute the buildings of Kościuszki Street. The region of Kościuszki Street was covered by the zone of indirect conservational protection "B" and a local land development plan only in the year 2000 [9]. The next historical outlet road running in the direction of Prudnik beyond the area of the historical center is Prymasa St. Wyszyńskiego Street. It has been covered by the zone of conservational protection "B" as it runs along the former communication tract and there are several architecture monuments entered in the register and the records of monuments along it [6].

Other precious buildings of the Old Town indicated for revitalization include the **town walls**, scarcely preserved, made from stone with the use of brick. Its fragments have been incorporated into the buildings of **the former voyt complex** [3], which is located at Magistracka Street and also has medieval metrics. Early medieval stone tower of the **Upper Gate** has been decorated with a renaissance attic and loopholes. A brick helmet, not being in harmony with the entire tower, was added only in the year 1902. In the 1970s the tower was totally renovated. In the year 2008, the brick top of the tower and the attic were renovated. It was then when a view terrace located at the level of attic's cooping

became available for the tourists. It is an exceptional place in Głuchołazy, opening its antique area to the four sides of the world.

Late baroque **church of Saint Wawrzyniec** [3,8] has the oldest monument of the town in the basement — a stone Romanesque portal, and at the top of Westwork, two neo-baroque helmets from the year 1905 proudly dominating over the town (fig. 2). Architecture of the church constitutes a great example of historical accumulation of cultural inheritance created at the same place for centuries.

4. DYNAMIC CONTEMPORARY REVITALIZATION

In the recent years, self-government authorities of Głuchołazy have undertaken several revitalization initiatives and together with the communities friendly towards local society started to try to restore for the town the status of a health resort. The idea turned out to be controversial and from one side it has been approved, but from the other it has been criticized by some of the inhabitants, especially entrepreneurs. In order to quieten the conflict, the case has been postponed, and meanwhile in the year 1988, the activities ended with the creation of the Opawskie Mountains Landscape Park, which is neighboring to the currently restored spa park.

The strategic objective that Głuchołazy set and deemed necessary to accept was the increase of its development potential. It has been stated that this objective will be achieved by means of comprehensive use of the existing touristic virtues and creation of conditions for the development of local entrepreneurship, especially within the sphere of tourist services. Moreover, it has been noticed that there is a need to create the conditions for new places of work to appear, especially in tourism industry. It has been recommended that attractive recreation and relaxation places for tourists and inhabitants are prepared. Improvement of quality and living conditions of inhabitants of Głuchołazy turned out to be necessary, as well as the increase in residential resources, taking into account the improvement of functional and spatial order. It has been a priority to improve road infrastructure in the town by creating separate routes for pedestrians and for pedestrians and vehicles in order to enable it for the inhabitants and visitors to travel quickly and safely.

Revitalized spa park [1] is the area with a specialist dominant function which is slightly spatially separated from the center in such a way that the former health resort areas have been pivotally connected with the Old Town by means of a clear and easy communication route of Jana Pawła II avenue. Specialist function has been developed for dozens of years here and it has been spatially connected with it so it takes an important place in the contemporary urban planning of the town. Public space of a now very modest health resort still decides about its nature and urban shape, and it needs to be remembered that it has a significant influence on the current and future long-term planning decisions [10].

Within the Old Town [2], the routes for pedestrians with the elements of small architecture used by both tourists visiting the old town of Głuchołazy and by the inhabitants have been assigned. Modernization of the streets along with reconstruction of historical paving surface has been performed. It created the basis to design new organization of traffic and designate parking places in the area of the historical center. Thanks to the undertaking, a new attractive public space has been created, allowing to expose monuments, which positively influenced the image of the old town. The actions taken positively influenced the aesthetics of the residential surroundings and business attractiveness of this urban center. Generally, there has been improvement in the conditions of use of the Old Town resources and the security on the roads in this region of the town. Currently, the Market comes back to the times of prosperity from before the year 1945 when it contained seven cafes and restaurants. Some of the tenements next to the market have been also presently renovated. Some of them are being totally renovated from a longer period of time,

together with the replacement of ceiling. Unfortunately, most of the tenements are still in not so good technical state.

Within the former suburbs [7], there has been the reconstruction of several public spaces: Batorego Street and the square between Batorego and Konfantego Streets, Basztowy Square, Basztowa Street with the parking and part of Korfantego Street, Ligonina Street and the Mountain of Saint Anna together with the route for pedestrians and vehicles and a pavement from Ligonina Street to Batorego Street, Apteczna Street, Wita Stwosza Street and Kościuszki Street and the old town part.

Reconstruction and modernization of road surfaces of the streets and the square have been the object of the investment and this has been done in order to restore stone road surface together with underground development, lighting, small architecture and greenery. The elements of small architecture have been designed, i.e.: a fountain, benches, street lamps, pots for low-headed trees, barrier posts, barrier wall and boundary ledges and granite stairs. Justification for the project's execution became the right organization of vehicle and pedestrian traffic. The reconstruction significantly increased its attractiveness both for the inhabitants and tourists, as well as for the investors.

Broad scope of new revitalization conducted after the year 2000 brought actual revival of historic urban space and spa park in Głuchołazy, along with the improvement of the quality of life. It will cover several tasks for the chosen areas and key monuments in the town for which Głuchołazy Commune is the investor. This included the following tasks:

1. 2004. Firstly, a falling apart store Romanesque portal of the church dedicated to Saint Wawrzyniec was rescued. It was decided then that the entrance floor would be lowered by 60 cm in order to restore the medieval level of the square in front of the church. It needs to be marked that the revaluation idea appeared already in the year 2002 due to the initiative of the local community — Society of Głuchołazy Friends [*Towarzystwo Przyjaciół Głuchołazy*].
2. 2007–2013. Revaluation of the historic spa park in Głuchołazy as the part of international project named *Inheritance of Vincent Priessnitz at the Polish and Czech border within the Operational Program of Cross-border Cooperation between the Czech Republic and the Republic of Poland* [1].
3. 2009–2015. The local *Revitalization Plan of Głuchołazy* has been focused on the revitalization of the Old Town area (fig. 1), [2].
4. 2010–2012. Revitalization of the former lower suburbs. The accepted period for performance (along with the preparation of documentation) of the urban space of Głuchołazy center and outlet roads from the town center in the direction of Nysa and Prudnik [2,7].
5. 2010–2013. Comprehensive restoration of a Baroque interior of the parish church dedicated to Saint Wawrzyniec.
6. 2009–2014. Various international projects promoting tourism and richness of the border cultural inheritance and nearby lake region have been prepared. Proximity of Nyskie and Otmuchowskie and Jeseník range on the other side makes the commune a tourist center of south Śląsk Opolski. The projects value localization of five border crossings and they underline that the commune is an important border communication junction.
7. 2014. Currently, the reconstruction of Cupid Square [*pl. Pod Amorkiem*] with a fountain at the edge of the spa park takes place there.
8. 2014. Tourist Information Center in Głuchołazy prepared the petition directed to the Minister of Infrastructure so that in the trains' timetable in the years 2014/2015 there is a transport from Wrocław to Mikulovice in the Czech Republic. The claim is justified as surely such a solution would influence the revival of the communication channel in

Glucholazy and the communication with the Czech side, and they would also increase touristic attractiveness of the town.

9. 2014. Updating revitalization projects of the team of the former *voit* [4], located between the parish church and Magistracka Street. After revitalization of the town's center, a charming nook with restored part of walls and the old well will be created here. Opencast research has been ordered by the city authorities preparing for revitalization of this part of the town. The archaeological research showed that a representative *voit* office was significantly bigger. There has been an entire northern wing the proof of which are up to this date its underground relics. Foundation walls come from medieval times, as well as renaissance and baroque.

Revitalization process in Glucholazy initiated 10 years ago and now conducted on a large scale showed that the area of the historical center of the town was the area of utterly precious features of cultural inheritance. As it results from the index analysis of the social situation of the town, many negative phenomena take place here, showing among others by means of high crime and offense level, high level of poverty and exclusion, as well as high rate of long-term unemployment. Despite that, it has big development potential which outweighs in the general balance. Generally, the strengths include historical, cultural and environmental virtues. Richness of material base of the spa part has been unfortunately wasted in the significant part. However, the Old Town potential seems to be easier to be rescued as more precious monuments have been totally or even partially preserved.

5. CONCLUSION

How far is the contemporary area of Glucholazy open for its health resort? After the analysis conducted the answer is: insignificantly. Firstly, it is worthwhile to open a health resort area for its own development, and then for a developing Old Town center. As a consequence, renewed appeal is needed in order to restore the legal status of the health resort the German Bad Ziegenhals had and which was lost by Polish Glucholazy in the post-war reality. Environmental virtues of a selected settlement unit are at the turn of the 20th/21st centuries as attractive as they had been 100 years earlier. There are no obstacles for them to still be effective means of treatment and an important citygenic factor in the region of so nice and green Polish and Czech border.

Historical connections of public area with the treatment areas of Glucholazy are currently expressly impaired. The spa park has new freshness, it's good for walks and occasional festivals but there is lack of neighboring health resort buildings. Patients will not come here in large numbers due to lack of accommodation and sanatorium stations. The specialist function is today scarcely represented and its historical isolation from downtown in this case is not so useful and has limited influence on the decrease of the main shortage.

At the end, the local self-government authorities should be congratulated on taking so energetic and widely determined revitalization undertakings. Thanks to public means and subsidies from the European Union, the previous really bad state of the historical center of the town which has been underlined while evaluating the weaknesses of Glucholazy *Commune Development Strategy for the years 2004-2015* [12] is gradually improving. Although the contemporary revitalization in Glucholazy most often ended in revaluation, we managed to bring back glamour of several buildings, frontage, squares and streets, even though these are the steps which are not finally coordinated. In order for such patterns not to be practiced in the future, it seems essential to engage private funds in further revitalization undertakings and search for the possibilities of joint actions with friendly local community environment.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Chrobak P., *Park zdrojowy w Głucholazach*, maszynopis, Głucholazy 2010.
- [2] Dokumentacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Głucholazy na lata 2009- 2015, Głucholazy 2010.
- [3] Góry Opawskie. Słownik geografii turystycznej Sudetów, t.18, red. Marek Staffa, Wrocław, Wydaw. I-Bis, 2008, s. 88- 115.
- [4] Kutzer P., *Historia Głucholaz (Geschichte des Kurortes Bad Ziegenhals)*, 1897.
- [5] Spielvogel I., Migala M., Spalek K., *Opolskie uzdrowiska*, Politechnika Opolska, *Studia i Monografie*, 2012, z. 318.
- [6] Rejestr zabytków nieruchomości województwa opolskiego, Narodowy Instytut Dziedzictwa, [dostęp 20.11.2014], s. 60- 61.
- [7] Rewitalizacja otoczenia muru miejskiego oraz dziedzina dawnego Wójtostwa w Głucholazach, projekt architektoniczno-budowlany, arch. Elżbieta Kubik-Michalska, Nysa 2014.
- [8] Szymkowiak P., *Szlak Miejski w Głucholazach - przewodnik*, Urząd Miasta w Głucholazach, <http://www.glucholazy.pl>.
- [9] Uchwała Nr XXV/154/00 Rady Miejskiej w Głucholazach z dnia 27.04.2000, Głucholazy 2000.
- [10] Węclawowicz-Bilska E., *Uzdrowiska polskie, zagadnienia programowo-przestrzenne*, Kraków, Wydaw. Politechniki Krakowskiej, 2008.
- [11] *Wielkości i wskaźniki Głównego Urzędu Statystycznego, Ludność, stan i struktura w przekroju terytorialnym*, stan ludności w mieście Głucholazy w dniu 30.06.2008 wynosił 14 835 mieszkańców, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 2008.
- [12] Załącznik do Uchwały Nr XX/174/04 Rady Miejskiej w Głucholazach z dnia 18.06.2004, Nysa 2004.

O AUTORZE

Autorka prowadzi działalność dydaktyczną na Zachodniopomorskim Uniwersytecie Technologicznym w Szczecinie w Zakładzie Teorii Historii Architektury i Konserwacji Zabytków. W swojej pracy naukowej zajmuje się problematyką historycznej i współczesnej architektury. Od lat prowadzi praktykę projektową we własnym studio architektury, w tym także w zakresie rewaloryzacji obiektów zabytkowych.

ABOUT THE AUTHOR

The author conducts didactic activities at the West Pomeranian University of Technology in Szczecin at the Institute of Theory of Architecture History and Monuments Conservation. In her scientific work, she deals with the problem of historical and contemporary architecture. She has been conducting project practice in her own architectural studio, including also within the scope of revaluation of historical facilities.

Kontakt | Contact: rutyana@zut.edu.pl.